

Teruggebrachte geneesmiddelen: doneren of niet?

Uit: Y. van Brummelen, C.A. Görts, Pharmaceutisch Weekblad 1998; 133/5 p.p. 228-231

In 1994 heerste er een cholera-epidemie in Djibouti (Somalië). Een Nederlands medisch team van Artsen zonder Grenzen ontving meer dan honderd verschillende soorten ongesorteerde en gedeeltelijk verlopen geneesmiddelen. Uiteindelijk konden zij slechts 12 tabletten van een antibioticum gebruiken.

Dit voorbeeld illustreert dat het doneren van oude geneesmiddelen grote problemen kan veroorzaken. Sindsdien is er wereldwijd niet veel veranderd. De ervaring leert dat ook vanuit Nederland veel retourmedicatie wordt gedonderd en dat men vaak niet op de hoogte is van de mogelijke gevaren hiervan. Het op verantwoorde wijze sturen van geneesmiddelen vereist een deskundige aanpak. De Werkgroep Geneesmiddelendonaties begon eind 1995 een bewustwordingscampagne ter verbetering van de kwaliteit van geneesmiddelendonaties vanuit Nederland. De Werkgroep Geneesmiddelendonaties is een samenwerkingsverband van een tiental Apothekers zonder Grenzen, Artsen zonder Grenzen, Consultants for Health and Development, Health Action International - Europe (HAI-Europe), HealthNet International, International Dispensary Association (IDA), Medisch Coördinatie Secretariaat MCS). Memisa, Stichting Pharmacie en Ontwikkelingssamenwerking (P&O), Wemos. De Werkgroep wordt gecoördineerd door Wemos.

De werkgroep heeft als belangrijkste boodschap: "Nee tegen retourmedicatie, stuur niet wat over is, maar wat nodig is". De bewustwordingscampagne richt zich met name op apothekers, omdat zij een belangrijke rol spelen bij de verstrekking van retourmedicatie. Uit een onderzoek van de Universiteit van Utrecht bleek namelijk dat in 1994 maar liefst zestig procent van de apothekers medewerking verleende aan donaties [1]. Begin 1997 is een evaluatie-onderzoek onder apothekers over geneesmiddelendonaties uitgevoerd. In dit artikel worden de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek gepresenteerd.

Onderzoeksopzet

Onderzocht werd of apothekers retourmedicatie ter beschikking stellen, wat apothekers vinden van geneesmiddelendonaties en in hoeverre zij in aanraking zijn gekomen met de bewustwordingscampagne over geneesmiddelendonaties. In januari 1997 heeft een steekproef van 460 openbare apothekers een vragenlijst met een begeleidende brief van de KNMP ontvangen. Na drie weken is een herinneringsbrief verzonden. Er zijn 245 vragenlijsten geretourneerd; een responspercentage van 53. De respondenten zijn 172 mannen en vrouwen met een gemiddelde leeftijd van 41 jaar.

Resultaten

Stellen apothekers retourmedicatie beschikbaar?

Het overgrote deel van de apothekers (93%) is ooit benaderd door personen of organisaties die retourmedicatie wilden doneren aan ontwikkelingslanden of Oost-Europa. Ruim tweederde van de apothekers (691/0) heeft in het verleden gehoor gegeven aan dit verzoek. Deze uitkomst stemt in grote mate overeen met het onderzoek van de Universiteit van Utrecht [1]. Een kwart (25%) staat nog steeds retourmedicatie af. In de afgelopen jaren is dus maar liefst 44% van de apothekers gestopt met het ter beschikking stellen van retourmedicatie (zie ook de cirkeldiagrammen).

Hoe zien apothekers hun eigen rol met betrekking tot geneesmiddelendonaties?

De meeste apothekers (80%) vinden het belangrijk om voor te lichten over de gevolgen van het hergebruik van Geneesmiddelen. Ondertussen, zo blijkt uit het onderzoek vindt echter bijna de helft dat ze over te weinig kennis beschikt om hier voorlichting over te kunnen geven.

Wat vinden apothekers van geneesmiddelendonaties?

Het merendeel van de apothekers vindt dat wat gedonderd wordt, afgestemd moet worden op de behoefte van de ontvanger (95%), dat er niet gedonderd moet worden zonder een goed en deskundig contact ter plekke (96%), en niet zonder een expliciete hulpvraag van de ontvanger (85%). Interessant is dat slechts 19% van de apothekers meent dat ze de kwaliteit van retourmedicatie kan garanderen. Tweederde (66%) vindt dat zij deze kwaliteit niet kan garanderen, terwijl de resterende 15% hierover geen mening heeft.

Ruim een kwart van de apothekers (2 %) is van mening dat beter 'iets dan niets' gestuurd kan worden, de helft (51 %) is het hier echter niet mee eens. Tweeëntwintig procent heeft hierover geen mening geformuleerd.

Kennen apothekers de bewustwordingscampagne over geneesmiddelendonaties?

De bewustwordingscampagne bestond uit verschillende onderdelen, waaronder een brochure over geneesmiddelendonaties, aandacht in de media en een informatiestand op Farmavisie 1996. In mei 1996 is via de KNMP de brochure 'Pillen in de collectezak?' onder alle apothekers verspreid. In deze brochure werd aandacht besteed aan de nadelige gevolgen geneesmiddelendonaties. Tevens was het mogelijk om via deze brochure een publieksfolder over geneesmiddelendonaties te bestellen die in de eigen apotheek kon worden verspreid. Bijna tweederde van de apothekers (61%) kon zich herinneren de brochure te hebben ontvangen en had deze ook gelezen. De publieksfolder was door 19% van de respondenten nabesteld. Informatie over geneesmiddelendonaties is verkrijgbaar bij het Informatiecentrum geneesmiddelendonaties, ondergebracht bij de KNMP. Onder andere: de publieksfolder en brochure geneesmiddelendonaties, artikelen over geneesmiddelendonaties, de richtlijnen, alsmede advies inzake een hulpaanvraag. Het adres van het Informatiecentrum Geneesmiddelendonaties luidt: Postbus 30460, 2500 GL 's Gravenhage (tel.nr. 070 – 362 4111, faxnr. 070 - 3106530).

Via verschillende mediabronnen is er bericht over geneesmiddelendonaties. Het vraagstuk is aan de orde gekomen in vakbladen, landelijke dagbladen en op radio en televisie. Een groot deel van de apothekers gaf te kennen artikelen in vakbladen (81%) en in dagbladen (76%) te hebben gelezen. De interviews op radio en televisie zijn door eenderde (34%) van de apothekers beluisterd en bekeken. In december 1996 heeft de Inspectie voor de Volksgezondheid een brief aan onder meer alle apothekers verstuurd waarin zij haar standpunt ten aanzien van geneesmiddelendonaties uitlegde. De Inspectie keurt het hergebruik van retourmedicatie voor hulpverlening af, en adviseert in lijn met de richtlijnen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) te doneren. In het kader staan de belangrijkste richtlijnen van de WHO vermeld [2]. In december 1997 zijn de richtlijnen in het Nederlands verschenen, ze zijn opvraagbaar bij de KNMP en/of Wemos. Het merendeel van de ondervraagde apothekers (32%) was op de hoogte van het standpunt van de Inspectie. Verder wist een kleine helft van de apothekers (45%) niet dat er richtlijnen voor geneesmiddelendonaties van de WHO bestonden. Van degenen die dit wel wisten had slechts 7% deze richtlijnen ook daadwerkelijk gelezen.

Beschouwing

Dit onderzoek naar geneesmiddelendonaties onder apothekers heeft aangetoond dat het doneren van geneesmiddelen een reëel probleem is, waar apothekers zeer regelmatig mee te maken hebben. Van de ondervraagde apothekers is maar liefst 93% wel eens benaderd om retourmedicatie ter beschikking te stellen. Het aantal apothekers dat hieraan heeft meegewerkt is gedaald van 69% naar 2,5%. Dit is een opvallend grote gedragsverandering.

Waardoor is deze gedragsverandering veroorzaakt? De campagne van de Werkgroep Geneesmiddelendonaties heeft hier sterk aan bijgedragen. De folders en brochures, de centrale informatievoorziening en discussies op Farmavisie en beurzen voor apothekersassistenten hebben bijgedragen aan de bekendheid van het thema en de noodzaak tot verandering. Met name in kranten en vakbladen is vorig jaar veel aandacht besteed aan de problematiek rondom geneesmiddelendonaties. Een groot deel van de apothekers is hiermee in aanraking gekomen. Men kan daarom aannemen dat dit in sterke mate heeft bijgedragen aan een verandering in de opvattingen over geneesmiddelendonaties. Dacht men vroeger wellicht dat het weinig kwaad kon om retourmedicatie ter beschikking te stellen, en dat het altijd nog beter is om iets dan niets te geven, nu worden apothekers, particulieren en hulporganisaties ervan verschillende kanten op gewezen dat ondeskundige geneesmiddelendonaties averechts kunnen werken en zelfs ongelukken kunnen veroorzaken.

De aandacht voor geneesmiddelendonaties heeft in 1996 twee keer geleid tot vragen in het parlement. Mede daardoor heeft de Inspectie voor de Volksgezondheid een duidelijk standpunt inzake geneesmiddelendonaties ingenomen: de Inspectie keurt het gebruik van retourmedicatie af en adviseert te doneren volgens de richtlijnen van de WHO. Dit standpunt heeft zij in een brief aan onder andere alle apothekers bekend gemaakt. Onzes inziens heeft het gecombineerde effect van de verandering in opvattingen over geneesmiddelendonaties en de duidelijke stellingname van de Inspectie er in grote mate aan bijgedragen dat maar liefst 44% van de apothekers inmiddels is gestopt met het ter beschikking stellen van retourmedicatie.

Literatuur

- 1 Blom ATG, De Bruijn JCMJ, De Jong JGAM, Verspilling? Wel voorgeschreven maar niet gebruikte geneesmiddelen. Utrecht: Universiteit Utrecht, 1996.
- 2 World Health Organisation. Guidelines for Drug Donations. WHO/DAP/96.2, 1996.
- 3 Raijmakers M. Geneesmiddelenhulp: ja of nee? Een reflectie op de discussie onder apothekers. Pharm. Weekbl. 1996;131(50) 1454-5

- 4 Van der Heide B. Ongebruikte medicatie: in collectezak of vuilnisbak? Werkgroep Geneesmiddelendonaties start landelijke campagne. Pharm. Weekbl. 1996; 131(19):542-3
- 5 Kocken G, Slingerland H, Raijmakers M. Retourmedicatie niet geschikt voor donatie. Med. Contact 1996;51(50):1632.
- 6 Görts CA, Van Brummelen Y, Raijmakers M, Berkhout C. Huisartsen geven nauwelijks pillen. Onderzoek naar geneesmiddelendonaties. Med. Contact 1997;37 (51):1160-1.